

دانشگاه لرستان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه تاریخ

روابط ایلات ترکمن با حکومت مرکزی قاجار از آغاز تا عصر ناصرالدین شاه (۱۲۶۴ - ۱۳۱۰ ه.ق)

نگارش

سیده هاجر موسوی صفت

استاد راهنما

دکتر محسن رحمتی

استاد مشاور

دکتر جهانبخش نواب

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته تاریخ ایران اسلامی

دی ماه ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

همه ی امتیازات این پایان نامه به دانشگاه لرستان تعلق دارد در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب در مجلات، کنفرانس ها، یا نشرانی ها، باید نام دانشگاه لرستان (یا استادیاستاد راهنمای پایان نامه) و نام دانشجو با ذکر نامخذ و ضمن مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیکرد قانونی قرار خواهد گرفت.

چکیده

ترکمن‌ها در قرن چهارم هجری به نواحی شمال شرقی ایران وارد شدند. سلجوقیان که موفق به تاسیس حکومتی در ایران شدند طایفه‌ای از آنان بودند ترکمن‌ها همواره به خاطر مشکلات معیشتی به نواحی مرزی ایران یورش می‌آوردند. از دوره صفویه مسائل مذهبی نیز به آن اضافه شد. ترکمن‌ها و قاجارها با توجه به ریشه مشترکی که با هم داشتند، در ابتدای دوره‌ی قاجار با هم همکاری صمیمانه‌ای داشتند. آقا محمدخان با اینکه در آغاز کار از وجود ترکمن‌ها برای تثبیت قدرت خود استفاده نمود، اما از آنجا که وی پس از نشستن بر تخت سلطنت، حکمران کشور شده و در مقابل نظم و امنیت آن، خود را مسئول می‌دانست، ناگزیر در مقابل تعرضات ترکمن‌ها به شیعیان خراسان و استرآباد نمی‌توانست ساکت بماند و لذا از این روی به سرکوب آنها پرداخت. با روی کار آمدن فتحعلی‌شاه، ترکمن‌ها دوباره به غارت و تجاوز به نواحی مرزی پرداختند و با حمله به کاروان‌ها و روستاهای مرزی، مردم شیعه را به اسارت می‌بردند. تا اینکه عباس میرزا در جنگ سرخس آنها را سرکوب کرد. اما در دوره محمدشاه باز هم به اقدامات تجاوز کارانه خود ادامه دادند. از جمله دلایلی که منجر به دشمنی میان این دو طایفه شد، دخالت‌های دولت‌های روس و انگلیس و همچنین مسائل اقتصادی و مذهبی بود، که تا پایان حکومت قاجاریه ادامه داشت. جنگ‌های به وجود آمده میان این دو قدرت باعث گردید نظارت دولت مرکزی ایران، بر سرزمین‌های ترکمن‌نشین مبهم و بی‌تأثیر شود و به تدریج حاکمیت دولت مرکزی بر آن ناحیه، از بین برود.

کلید واژه‌ها: ترکمانان، قاجار، آقا محمدخان، فتحعلی‌شاه، خراسان، استرآباد.

فهرست مطالب

عنوان

چکیده

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- بیان مساله ۲
- ۲-۱- تعاریف مفاهیم تحقیق ۳
- ۳-۱- سؤالات و فرضیه ۳
- ۴-۱- پیشینه ۴
- ۵-۱- ضرورت و اهداف ۴
- ۶-۱- روش تحقیق ۵
- ۷-۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات ۵
- ۸-۱- ساختار پژوهش ۶
- ۹-۱- نقد و بررسی منابع ۱۲
- فصل دوم: خاستگاه جغرافیایی ایلات ترکمن ۲۱
- فصل سوم: پیشینه و روابط تاریخی ایلات ترکمن با حکومت‌های مرکزی ماقبل از قاجار
- ۱-۳- ترکمن‌ها و صفویه ۲۴
- ۲-۳- ترکمن‌ها و افشاریه ۲۷
- ۳-۳- ترکمن‌ها و زندیه ۳۰
- فصل چهارم: ترکمن‌ها و قاجارها قبل از تاسیس حکومت قاجار ۳۳
- فصل پنجم: روابط ایلات ترکمن با سلسله قاجاریه
- ۱-۵- آقامحمدشاه و ترکمن‌ها ۴۲
- ۱-۱-۵- سرکوب جعفر قلی خان (۱۲۰۵ ه.ق) ۴۳
- ۲-۱-۵- سرکوب ترکمانان (درسال ۱۲۰۷ ه.ق) ۴۴
- ۳-۱-۵- تاثیر سیاست ازبکان خیوه و بخارا بر روابط ترکمانان و قاجارها ۴۵
- ۲-۵- فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲-۱۲۵۰ ه.ق) ۵۰
- ۱-۲-۵- تنبیه طایفه یموت و گوکلان در دشت گرگان (۱۲۱۸ ه.ق) ۵۰
- ۲-۲-۵- طغیان ترکمانان ۵۱

- ۵۱-۲-۳- شورش یوسف کاشغری در دشت ترکمان.....
- ۵۳-۲-۴- شورش محمدزمان خان قاجار و ترکمانان.....
- ۵۴-۲-۵- تاثیر سیاست حکمرانان درانی بر روابط ترکمانان و قاجارها.....
- ۵۸-۲-۶- شورش قیات ترکمن.....
- ۵۸-۲-۷- تاثیر حکمرانان خراسان و استرآباد بر روابط ترکمانان و دولت مرکزی.....
- ۶۰-۲-۸- اسارت مهدی قلی خان جلال الدوله شاهزاده هندی.....
- ۶۱-۲-۹- عباس میرزا و سرکوب ترکمانان.....
- ۶۳-۲-۹-۱- عوامل موثر در بروز جنگ های عباس میرزا با ترکمانان.....
- ۶۴-۲-۹-۲- نقش روسیه در برانگیختن عباس میرزا به جنگ با ترکمانان.....
- ۶۵-۲-۹-۳- عکس العمل انگلیس در برابر عباس میرزا.....
- ۶۷-۳-۵- محمدشاه (۱۲۵۰-۱۲۶۴ ه.ق).....
- ۶۷-۳-۱- قیام شاهزاده اسماعیل میرزا به یاری ترکمانان منطقه استرآباد.....
- ۶۸-۳-۲- جنگ هرات و سرکوب ترکمانان.....
- ۷۲-۳-۳- شورش قیات خان ترکمن.....
- ۷۲-۳-۴- اسارت محمدولی میرزادولو.....
- ۷۳-۳-۵- عصیان حضرت ایشان ترکمان و حمایت مختومقلی از او.....
- ۷۴-۳-۶- پیشروی روسها در آسیای مرکزی و ارتباط با ترکمانان.....
- ۷۵-۳-۷- عکس العمل انگلیس در برابر پیشروی روسیه در ایران و تاثیر سیاست آن در روابط ترکمنها با قاجار.....
- ۷۹-۳-۸- روسها در جزیره آشوراده.....
- ۸۲-۳-۹- قیام سالار در خراسان و حمایت ترکمانان از وی.....
- ۸۶- نتیجه:.....
- ۸۷- فصل ششم: اقتصاد ترکمنها و نقش آن در روابط ترکمانان و قاجار.....
- ۸۸- ۱-۶- ساختار اقتصادی ترکمنها.....
- ۸۹- ۱-۱-۶- چمور.....
- ۸۹- ۲-۱-۶- چاروا.....
- ۸۹- ۲-۶- فعالیت های اقتصادی ترکمنها.....
- ۸۹- ۱-۲-۶- کشاورزی.....

۹۰	۲-۲-۶- دامداری
۹۰	۳-۲-۶- دریانوردی و ماهیگیری
۹۰	۴-۲-۶- قالی و قالیچه بافی
۹۱	۳-۶- تجارت برده در میان ترکمن‌ها
۹۶	فصل هفتم: مذهب ترکمانان و نقش آن در روابط قاجارها و ترکمن‌ها
۹۷	۱-۷- پیش از اسلام
۹۸	۲-۷- در دوره اسلامی
۹۹	۳-۷- آغاز و علت دشمنی ترکمن‌ها
۱۰۲	۴-۷- مذهب حنفی
۱۰۳	۵-۷- روحانیون ترکمن
۱۰۳	۱-۵-۷- آخون
۱۰۳	۲-۵-۷- ملا
۱۰۳	۳-۵-۷- قاری
۱۰۳	۴-۵-۷- ایشان
۱۰۳	۵-۵-۷- اولاد
۱۰۳	۶-۷- نقش مذهب در روابط قاجارها و ترکمانان
۱۰۷	نتیجه‌گیری

منابع

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱- بیان مساله

ترکمن‌ها در قرن چهارم هجری همراه با سلجوقیان وارد ایران شده و در شرق دریای خزر ساکن شدند. این ایلات معمولاً به قلمرو یکجانشینان و حکومت مرکزی تاخت و تاز می کردند. ویژگی‌های ایلی و اجتماعی ایلات ترکمن و قاجار، همجواری در موقعیت جغرافیایی از روزگار صفویه باعث آشنایی و ارتباط آن‌ها با یکدیگر شد. بنابراین این دو به خاطر ویژگی‌های مشترک و تضادهایی که با یکجانشینان و حکومت مرکزی داشتند، عمدتاً با یک دیگر متحد بودند و در حوادث سیاسی، در دوره حکومت‌های صفویه، افشاریه، زندیه، پیوستگی‌هایی با یکدیگر داشتند. در زمان آقامحمدخان این ایلات خدمات و نقش قابل توجهی در عرصه‌ی نظامی در تاسیس دولت قاجاری ایفا نمودند ولی بعدها به خاطر حضور ترکمانان در عصیان جعفرقلی‌خان که در گرجستان بود، خان قاجار درصدد برآمد آنان را به انقیاد حکومت مرکزی درآورد. بنابراین ترکمانان را مورد حمله قرار داد و به تنبیه آن‌ها پرداخت. زمانی که فتحعلی‌شاه در جنگ با روس‌ها به سر می برد با تاخت و تاز ترکمانان به شهرها مواجه شد. حضور آن‌ها در شورش‌های خوانین خراسان، به اسارت بردن شیعیان آن جا، یورش به شهرها باعث ناامنی گردید. بنابراین عباس‌میرزا به تنبیه آن‌ها اقدام و طی عملیات‌هایی توانست آنها را در جنگ سرخس سرکوب کند ولی بعد از مرگ عباس‌میرزا، ترکمن‌ها دوباره یورش‌های خود را به خراسان آغاز کردند. در زمان محمدرضا شاه با تحریک کامران‌میرزا حاکم هرات، خراسان را غارت کردند. البته نقش مسائل مذهبی، اقتصادی و تحریک خان‌های خوارزم و بخارا و ایلات قاجار یوخاری باش نیز در روابط آن‌ها بی تاثیر نبود.

این پژوهش به دنبال آن است که روشن کند چه علل و عوامل موثری در همبستگی ارتباطات و همکاری‌های ایلات ترکمن با ایل قاجار نقش داشته است و همگرایی یا تقابل آنان با یک دیگر چگونه شکل می گرفته است؟ ترکمن‌ها چه تأثیری در قدرت‌یابی قاجار داشته اند؟ فراز و فرود مناسبات آن‌ها از زمان روی کار آمدن آقامحمدخان تا روزگار ناصرالدین شاه چگونه بوده است؟ مسائل مذهبی،

مشکلات اقتصادی و تحریکات خان‌های خوارزم و بخارا و ایلات قاجار چه نقشی در روابط متقابل حکومت مرکزی قاجار با ترکمن‌ها داشته است؟

۱-۲- تعاریف مفاهیم تحقیق

۱-۲-۱- ترکمن: نام قومی ترک در آسیای مرکزی که قبل از این که در قرن چهارم هجری به این منطقه بیایند نخست در مغولستان ساکن بودند ولی به تدریج مهاجرت کردند و در شرق دریای خزر ساکن شدند.

۱-۳- سؤالات تحقیق

۱-۳-۱- سؤال اصلی:

۱. روابط ایلات ترکمن با حکومت مرکزی قاجار چگونه شکل گرفت و تا عهد ناصری چه تحولاتی از سر گذرانید؟

۱-۳-۲- سؤالات فرعی:

۱. علل و عوامل موثر در روابط ایلات ترکمن با دولت قاجار چه بوده است؟
۲. نقش مذهب در روابط بین ایلات ترکمن و قاجار چه تأثیری داشته است؟
۳. نقش معیشت و مالیات در روابط ایلات ترکمن و قاجار چگونه بوده است؟

۱-۳-۳- فرضیات تحقیق

۱-۳-۴-۱- فرضیه اصلی:

۱- در آغاز، ویژگی‌های اجتماعی و ایلی، همزیستی طبیعی و جغرافیایی وجود دشمن مشترک، قاجارها و ترکمن‌ها را با یک دیگر نزدیک نمود ولی با استقرار قاجارها بر مصدر قدرت، ناسازگاری‌ها و تعارضات سیاسی و اجتماعی میان آن‌ها پدیدار گردید.

۱-۴-۲- فرضیات فرعی:

۲- کشته شدن حسینقلی خان جهانسوز به دست ترکمن‌ها، شرکت در عصیان جعفرقلی خان قاجار، تاخت و تاز و غارت شهرهای مرزی ایران، عدم پرداخت مالیات‌ها به حکومت قاجار و ارتباط با خوانین خوارزم از عوامل اثرگذار در تغییر مناسبات سیاسی قاجارها با ایلات ترکمن بود.

۳- تعارضات مذهبی میان ترکمن‌ها و قاجارها باعث تغییر در مناسبات سیاسی قاجارها و ترکمن‌ها شد.

۴- مشکلات معیشتی و پرداخت نکردن مالیات به حکومت مرکزی قاجار همواره موجب تعارضات و ناسازگاری‌هایی میان قاجارها و ایلات ترکمن می‌شد.

۱-۵- پیشینه موضوع و سوابق مربوط

مقالاتی در باب تاریخ ترکمانان در دو مجلد تحت عناوین، مجله تخصصی اسلام و ایران دانشگاه الزهراء شماره (۷۷) و مجله پژوهشکده انجمن ایران شماره (۳) پرداخته شده است. با این حال در منابع تاریخی دوره قاجار اطلاعات پراکنده‌ای در مورد روابط ایلات ترکمن با حکومت مرکزی قاجار از آغاز تا زمان ناصرالدین شاه آمده است. از جمله تاریخ ترکستان محمدسارلی، ناسخ التواریخ سپهر، تاریخ منتظم ناصری، ایران در دوره سلطنت قاجار علی‌اصغر شمیم، تاریخ ایران سرجان ملک‌م، اما این پژوهش به صورت پایان‌نامه و تخصصی به روابط ایلات ترکمن با حکومت مرکزی قاجار از آغاز تا زمان ناصرالدین شاه می‌پردازد.

۱-۶- ضرورت‌ها و اهداف تحقیق

ایلات ترکمن در حوادث تحولات آن تاثیرگذار بوده که در این پژوهش به بررسی نوع مناسبات پادشاهان قاجار با این ایلات و نقش آن‌ها در تحولات آن عصر می‌پردازیم و به دلیل اهمیت این

موضوع ضرورت دارد پژوهش مستقلی درباره آن صورت گیرد و زوایای ناگفته این موضوع مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۷-روش تحقیق:

در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است در مرحله تحلیل داده ها از روش تبیین و تفسیر تاریخی بهره برداری می شود.

۱-۸-روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

در این پژوهش از روش کتابخانه ای برای گردآوری اطلاعات و فیش برداری از منابع تاریخی و ارجاعات و ماخذ استفاده می شود.

۱-۸-ساختار پژوهش

نظر به اهمیت فصل بندی مطالب در پژوهش، این پژوهش نیز برای فهم دقیق و بهتر مطالب دارای یک طرح است که در قالب یک فصل مقدماتی و شش فصل کلی تنظیم یافته است. در فصل مقدماتی، بیان مسئله، سوالات و فرضیات، ضرورت ها و اهمیت و روش تحقیق گنجانده شده است.

فصل دوم به خاستگاه جغرافیایی ایلات ترکمن و سیر مهاجرت آنان به ایران پرداخته شده است. فصل سوم به پیشینه تاریخ ایلات ترکمن و روابط آنان با دولت های صفویه، افشار و زندیه اختصاص دارد. فصل چهارم با عنوان رابطه ایلات ترکمن با قاجارها پیش از به قدرت رسیدن آن ها و به نقش و تاثیر ترکمن ها در به قدرت رسیدن قاجار ها می پردازد.

فصل پنجم به روابط ترکمانان با سلاطین قاجار از سال ۱۲۱۰ ه.ق تا ۱۲۶۴ ه.ق اختصاص دارد که در آن به بررسی روابط سیاسی آن ها، نقش دولت های روس و انگلیس و هم چنین خوانین خیوه و بخارا در نوع این روابط می پردازد. فصل ششم به مسائل اقتصادی و به مشکلات معیشتی ترکمن ها در غارت و تجاوز آنان به نواحی مرزی می پردازد.

فصل هفتم با عنوان مذهب به نقش مذهب در روابط قاجارها و ترکمن‌ها و استفاده مذهبی خوانین خیه و بخارا در تحریک ترکمانان در به اسارت گرفتن شیعیان می‌پردازد.

۹-۱- بررسی و نقد منابع تاریخی:

در دوره‌ی قاجار منابع تاریخی مهمی به نگارش درآمد که معاصر بودن و نزدیک بودن زمان این مورخین با موضوع این تحقیق، مطالب دست اول و معتبری را در دسترس قرار می‌دهد. و در نتیجه برای تهیه این پژوهش سعی زیادی شده که منابع مهم مورد مطالعه قرار گیرد. در ذیل به ویژگی‌های تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

منابع فارسی:

۱۰-۱- تاریخ محمدی (احسن التواریخ)

به قلم ابوالفتح محمدبن محمدتقی ساروی است. وی از اهالی مازندران و از شاگردان میرزامهدی خان استرآبادی بوده که در دربار فتحعلی شاه قاجار سمت دبیری داشت و به دستور او مأمور به نگارش این کتاب شده است. این در شمار آثار برجسته‌ی دوره‌ی قاجار، حاوی اطلاعات بکر و تازه‌ای از هجده سال آخر حکومت زندیه و چگونگی استقرار سلطنت قاجار به دست آقا محمدخان است. وقایع و رویدادهای حیات آقامحمدخان تا کشته شدنش در سال ۱۲۱۱ ه.ق و حمل جنازه‌ی او در رمضان سال ۱۲۱۲ ه.ق نجف اشرف را با تمام جزئیات تشریح می‌کند. هم چنین چگونگی جلوس فتحعلی شاه بر تخت سلطنت ایران را به صورت ذیلی در خاتمه کتاب آورده است.

در این کتاب اطلاعات مفیدی در مورد روابط ترکمن‌ها با قاجارها قبل از شکل‌گیری حکومت قاجار و در زمان آقامحمدخان دارد.

۱۰-۲- تاریخ ذوالقرنین

اثر میرزا فضل اله شریفی الحسینی متخلص به خاوری (۱۲۶۶-۱۱۹۰ ه.ق) است. وی از منشیان فتحعلی‌شاه بود که به واسطه صدراعظم میرزا محمدشفیع مازندرانی در سلک اعضای دیوان درآمد.

تالیف خاوری مشتمل بر دو جلد است که مؤلف آن را به روش سالنامه نگاشته و برای هر سال بهار آورده و وقایع هر سال را برشمرده است. جلد اول با عنوان «نامه خاقان» مشتمل بر رویدادها و حوادث سال های ۱۲۱۲ تا ۱۲۴۲ ه.ق می باشد.

جلد دوم با عنوان «رساله صاحبقرانیه» ادامه حوادث را تا سال ۱۲۵۰ ه.ق به علاوه بخشی از سلطنت محمدشاه و خاتمه‌ای از صفات و خصوصیات فتحعلی شاه، تعداد فرزندان، و همسران و شرحی از رجال، برادران، اعمام بنی اعمام وی را در بر می گیرد و شامل درگیریهایی که قاجارها با ایلات ترکمن داشته و اغتشاشات ترکمن در نواحی مرزی را در بر دارد.

۱-۱۰-۳- مآثر السلطانیة

نوشته عبدالرزاق دنبلی متخلص به مفتون از دیگر آثار مهم قرن ۱۲ ه.ق و عصر قاجار است که به اهتمام غلامحسین صدری افشار و توسط انتشارات ابن سینا به چاپ رسیده است. دنبلی از ایل دنبلی خوی است که خاندان وی از عصر شاه عباس به کارهای مهم دولتی می پرداختند. پدر وی نجفقلی مدتی بیگربگی نیز بود. وی دوران جوانی را در خدمت کریم خان سپری کرد و پس از مرگ کریم خان و افول خاندان وی به خدمت آقا محمدخان و فتحعلی شاه و سپس به سمت منشی عباس میرزا نایب السلطنه درآمد. وی تالیف دیگری نیز به نام تجربه الامرار و سلسله الابرار در مورد تاریخ زند و قاجار دارد.

مآثر السلطانیة از وقایع عصر شاه سلطان حسین صفوی آغاز و ضمن شرح رویدادهای تاریخی دوران افشار و زند، وقایع عصر قاجار را بیان می کند. مآثر السلطانیة صفحات متعددی راجع به احداث نظام جدید مهندسی، چاپارخانه، باسمه خانه و کارگاه های متعدد صنعتی دارد که از نقطه نظر تاریخ اجتماعی ایران حائز اهمیت است.

تماس دول خارجی با ایران، لشکرکشی های متعدد ایران، به ویژه جنگ های ایران و روس و ارسال سفرا و بالعکس و روی کار آمدن وزرای مختلف ایران از فصول قابل توجه این کتاب به شمار می رود.

بخش اول از هجرت پیامبر تا زوال عباسیان و بخش دوم از استیلای هلاکوخان تا زبان مولف را در بردارد. مولف جلد دوم را با ذکر حوادث ۱۱۹۲ به پایان برده و از این رو جلد سوم را به سلسله قاجار تا سال ۱۳۰۰ اختصاص داده است. به شرح جنگ های ترکمانان و قاجارها پرداخته است.

۱-۱۰-۴- رستم التواریخ

تالیف محمدهاشم حسینی موسوی ملقب به آصف از اهالی اصفهان است. این کتاب تصویرگر جزئیات اوضاع حکومت شاه سلطان حسین صفوی، درباریان او، فتنه های افغان و هم چنین وضع اجتماعی آن دوره تا سال ۱۱۹۹ ه.ق بعد از فوت علی مردان زند است. اگر چه بیشتر کتاب به افسانه و حکایت شبیه است، اما فوایدی در آن هست که کتاب های تاریخ آن دوره فاقد آن است. این کتاب در بر دارنده اطلاعاتی در رابطه با روابط ترکمانان و قاجارها قبل از به قدرت رسیدن قاجارها دارد.

۱-۱۰-۵- اکسیر التواریخ

کتابی است در دو جلد که جلد نخستین آن از کیومرث شروع و به پایان زندیان خاتمه می یابد. اما متن اصلی جلد دوم کتاب از اصل و نسب قاجار شروع و شکل گیری دولت قاجار و تاریخ سیاسی آن و سلطنت فتحعلی شاه و اقدامات عباس میرزا پدر محمدشاه (۸ سال اول) را دربردارد. علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه کتاب را به فرمان محمدشاه می نویسد و پنج سال برای تالیفش زمان صرف کرده است.

۱-۱۰-۶- روضه الصفای ناصری

تألیف رضاقلی خان هدایت (۱۲۸۸-۱۲۱۵ ه.ق) است که توسط انتشارات خیام و در سال ۱۳۲۸ منتشر شده است. هدایت به دستور ناصرالدین شاه در سال ۱۲۷۸ به سمت معلمی مظفرالدین شاه میرزا ولیعهد برگزیده شد و لقب «لله باشی» گرفت ولی بعداً مدتی ریاست دارالفنون را داشت. هدایت با قرار دادن چنین عنانی به نوعی نام کتاب روضه الصفای میرخواند (متوفی ۹۰۳ ق) را احیا کرد و روضه الصفا در سه جلد نوشته شد که به ترتیب جلد هشتم، نهم و دهم کتاب میرخواند در

تاریخ صفوی تا انقراض افشار و در دو جلد آخرین در تاریخ قاجار نوشته شد. هدایت وقایع عصر قاجار تا زمان ناصرالدین را دنبال می کند. سال تحریر کتاب ۱۲۷۴ ه.ق است.

۱-۱۰-۷- تاریخ منتظم ناصری

کتابی است تاریخی به فارسی تالیف محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، او این کتاب را بین سال های ۱۲۹۸ و ۱۳۰۰ تألیف و به شاه تقدیم کرد. اهمیت کتاب در آن است که برای نخستین بار حاوی تاریخ عمومی جهان از هجرت پیامبر تا آغاز دولت قاجاریه است که براساس تقسیم جغرافیای جهان بر چند قاره تنظیم شده و از این حیث بی مانند بوده است. نظم سنوات و اهدای آن به ناصرالدین شاه، نام کتاب را برای آن فراهم آورده است. اعتمادالسلطنه کتاب خود را در دو بخش و سه جلد سامان داد.

۱-۱۰-۸- ناسخ التواریخ

یکی از کتب منشاء قاجار کتاب ناسخ التواریخ؛ تالیف محمدتقی لسان الملک متخلص به سپهر (۱۲۷۴-۱۲۱۶ / ۱۸۵۷-۱۸۰۱ م) وی مدتی حاکم نهاوند و لرستان بود و زمانی نیز در خدمت فتحعلی شاه و محمدشاه و ناصرالدین شاه به سر برد و به ویژه در عصر ناصری شروع به تالیف کتب متعدد کرد. سپهر در سال ۱۲۵۸ ه.ق شروع به تالیف ناسخ التواریخ کرد. ناسخ التواریخ که در ۴ جلد و ۲ مجلد چندین بار چاپ شده است.

پس از هر مقدمه ای ذکر نسب قاجار و شرح حال اجداد آقامحمدخان موسس سلسله قاجار شروع می شود و سپس رویدادهای تاریخی هر پادشاه را با ذکر وقایع ارائه می دهد. کتاب هم چنین به ذکر اتفاقات زمان آقامحمدخان قاجار و فتحعلی شاه می پردازد.

سفرنامه‌ها:

متعاقب گسترش روابط ایران با دولت‌های بیگانه از صفویه تا قاجاریه، سیاحان متعدد با اهدافی متفاوت و در قالب‌های هیئت‌های تبلیغی - مذهبی، تجاری - بازرگانی و سیاسی به ایران سفر کردند که هر کدام گزارش‌ها، یادداشت‌ها و سفرنامه‌هایی از خود به جا گذاشته‌اند. مطالعه این دسته از آثار نه تنها ما را در شناخت مقاصد دول بیگانه در ایران یاری می‌دهد، بلکه به دلیل اشمال بر بسیاری از جزئیات وقایع و حوادث آن ایام از اسناد و مدارک مهم برای تحقیق در اوضاع و احوال سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران تلقی می‌شوند با این وصف نباید از نظر دور داشت که گاهی اطلاعات و قضاوت‌های موجود در این آثار ممکن است به سبب اغراض خصوصی و هدف‌های سیاسی و یا در نتیجه اشتباهات و استنباطات غلط نویسندگان، از تصویر واقعی آن به دور باشد. به همین دلیل رعایت احتیاط در بهره‌گیری از اطلاعات سفرنامه‌ها برای هر پژوهشگری امری لازم و ضروری است. از جمله سفرنامه‌های مهمی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

۱-۱۰-۹- سفرنامه‌ی درویشی دروغین در آسیای میانه

این کتاب توسط آرمینیوس وامبری سیاح مجارستانی که در لباس مسلمانی و با نام مسلمانی رشید افندی به آسیای مرکزی مسافرت کرده است به رشته تحریر درآمده است. او چون به میان ترکمن‌ها رفته است اطلاعات مفیدی در ارتباط با آداب و رسوم زندگی ترکمانان، وضعیت اجتماعی و فرهنگی آنان دارد. تالیف دیگر او به نام زندگی و سفرهای وامبری نیز حاوی اطلاعاتی در مورد ترکمن‌هاست.

۱-۱۰-۱۱- سفرنامه بارنز

تالیف الکس بارنز که در زمان فتحعلی‌شاه به ایران سفر کرده کتاب او نیز اطلاعات سودمندی در مورد ترکمن‌ها در بر دارد.

۱-۱۰-۱۲- سفرنامه ملکونف

وی از سواحل دریای مازندران دیدن کرده و اثر او در بر دارنده مطالب مفیدی در مورد تشکیلات قبیله‌ای ترکمن‌ها و معیشت آنها است.

فصل دوم

خاستگاه جغرافیایی ایلات ترکمن